

Ключевые слова: образок, антитеза, параллелизм, градація, риторические формулы, рефрен, рефлексія.

Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

ББК 82. 3 (4 УКР)
УДК 801: 82 . 161.2

Суб'єктно-об'єктна дискурсивна практика лірики Євгена Плузника

У статті висвітлюється тематика, образна система, жанрова природа та художній світ поетичних творів Євгена Плузника. Особлива увага приділяється суб'єктно-об'єктній сфері лірики митця, функції інтрадієгетичного оповідача, роль автора та ліричного героя, ліричного персонажа в моделюванні картини світу.

Ключові слова: автор, дискурс, проблематика творів, жанровий репертуар, ліричний герой, ліричний суб'єкт, рольова (персонажна) лірика.

*Mykola Tkachuk Subject-object discursive practice of Eugene Pluzhnic lyrics
The article explores themes, image system, genre nature and artistic world of poetic works by Eugene Pluzhnic. The special attention is paid to subject-object sphere of the artist's lyrics, intradiegetic narrator function, author's and lyric hero's roles and lyrical hero in world picture modeling.*

Key words: author, discourse, work's problematics, genre repertoire, lyrical hero, lyrical subject and role (character) lyrics.

Євгена Плузника сучасники порівнювали з Павлом Тичиною і називали найвидатнішим серед митців національного відродження: «О часе велетнів! Прости утому / Мені, найменшому з твоїх синів! / І невідомому в світах нікому / Мені, найменшому з твоїх синів...» Ліричний герой поета звернувся до творчої постаті *Тараса Шевченка*, який вказує шлях митцю до нового відродження України. До митця приходять втома і зневіра, тоді він пильно вдивляється в портрет Шевченка, осягає його заповіти, велич і життєдайну силу, віру в оновлення буття: «Такий спокійний дивиться він з рами. / О, це за всіх замислене чоло, / Що, наче символ, стало над часами – / Того, що в нас нове перемогло! / І крізь обличчя, кожній хаті рідне, / Немов виразно бачу я в імлі: / Вже близько час – за нього ж день розквітне – / І на його оновленій землі! / Тоді я знов часам назустріч – згоден, / Бо чую я часів жаданих крок! / – Щасливий нарід, що його відродин / Був на землі воістину пророк»[5, с.118]. Вірш написано від імені ліричного «я», тобто ліричного героя. Проте в ролі суб'єкта дії виступає не тільки ліричний герой, але й світ Шевченка; цей світ впливає на героя, визначає його естетичну програму. Таким чином ліричний суб'єкт постає не тільки суб'єктом дії, а й об'єктом впливу зовнішніх сил, спостерігачем, наратором-усезнавцем, який моделює художню картину світу від оптики ліричного «я» до Всесвіту. Авторська позиція не обмежується візією ліричного героя, а й автора, тобто спостерігається у форматі одного вірша поєднання суб'єктивного й об'єктивного начал, а відтак ліричний герой осягає внутрішній стан творчої особистості митця.

Вірш «Шевченко» відтінює особливості поетичних творів Євгена Плузника, зокрема їх незвичайну ліричність, що представляла в українській поезії новий тип ліризму, головною рисою якого є орієнтація на «іншого», взаємопроникнення «особистого» та «суспільного» начал, в яких людина і середовище постають не як суб'єкт і об'єкт, а як немов два суб'єкти – «я» і «душа світу».

У вірші ліричний оповідач є інтрадієгетичним, функціонує в тексті як ліричний герой у дієгезисі, що його представляє і через оптику якого змаловує образ поета-пророка. Інтрадієгетичний[1, с.234] герой у наративі Плузника постає як метадієгетичний персонаж у власному наративі, а тому є точним і об'єктивним, чітко моделюючи кожну деталь. Присутність авторського «я» як другого персонажа у наративі віршів поета зумовлена тим, що автор утверджується в тексті у формі бінарної опозиції між «я-автором» і «я» ліричним персонажем: «Знаю, сіренький я такий, / Мов осінній на полі вечір... – Тягарем минулі віки / На стомлені

плечі! / Серце задушили мені – мовчи! / О, майбутнє моє прекрасне! Чуло серце тебе вночі, / Що ж, – нехай собі серце гасне! / Хтось розгорне добу нову – / І не біль, і не гнів, не жертва! Воскресінням твоїм живу, / Земле мертва» [5, с.123]. Ліричний суб'єкт не дистанціюється від образу автора, який асоціюється з поетом: наратив веде автодієгетичний наратор. «Читаю Сінклера й ходжу на біржу праці. / А виріс мрійником серед гаїв на Пслі... / Та від минулого тільки шкільний Горацій, / А про майбутнє – кілька тисяч слів. / Колись наважуюся – заплющу серце й вуха! / Мета однакова – чи ця чи та. / Ах, про майбутнє все я переслухав, / А Про минуле все я перечитав!» [5, с.142]. Інтертекстуальне поле вірша розширює семантику художнього світу та ліричного героя, взаємодія яких помітна. Проте ліричний герой виявляє свій характер, виражає себе експліцитно: він належить до кола дійових осіб і є учасником подій. У творі наявні історичні алюзії й автобіографічні ремінісценції.

Такий наратив з автобіографічною алюзією дає ключ до розуміння образу ліричного героя, його поетичне висловлювання у творі. Ліричний суб'єкт перебуває в ієрархічно підпорядкованих комунікативних рівнях, на яких функціонують автор і рецепієнт. На рівні зовнішньої комунікації суб'єктом викладу виступає фікційна (уявна) особа – наратор, котрий наділяється правом для розгортання оповідного ліричного дискурсу. Спостерігаються переходи між авторськими та героїніми планами. У рольових творах завжди присутні внутрішньо пов'язані двоє суб'єктів, хоча межа між ними хитається від граничної розмежованості до повної нерозрізненості [2, с.112-114].

Сучасне літературознавство застосовує термін «ліричний суб'єкт» [2, с.114], який є близьким до ліричного «я» авторського плану. В *еготивних*, тобто написаних від першої особи творах, наявні такі його формати: перша особа (ліричне «я») може ототожнюватися з реальним автором; чуже «я» – перша особа не ототожнюється з реальним автором; узагальнене (перша особа «ми») відноситься до людини чи до людства, або до іншої «великої групи» людей. Цікава форма ліричних суб'єктно-об'єктних структур «я», «ти», коли «ти» – часто це звертання до себе й до іншого, об'єкт мовлення перестає бути винятковим об'єктом і набуває права на свій кут зору: герой є нестільки об'єктом зображення, скільки суб'єктом мовлення: «Там, унизу, і море, і сади, / А тут, на скелі, тільки камінь голий... / Кора землі затверднула відколи, / Може, ніхто не заблукав сюди!» / Благоговій! Сядь нишком – і сиди! / Бо зайвий звук, найменший кожен порух – / І замете усі твої сліди / Легкий, як час, тисячолітній порошок! / І буде знову так, мов ти й не був, – / Тільки граніт гарячий та строкатий... Навіть недокурка того не відшукати, / Що ти – у захваті – на прискалку забув!» [5, с.291].

Громадянський пафос проймає лірику Євгена Плузника: ним наповнені поезії, в яких змальовується національна революція на Україні, яку ліричний герой відтворює у всесвітньому масштабі: «Чуєш? / Сходить в красі безмежній / Твій великий – для всіх – посів! / Ворскла, Альпи, Берлін, мис Дежнів» – Всі. / До землі припади-но вухом – / Чуєш ти? – / Вся земля / Велетенським рухом – до твоєї мети» [5, с.105]. Автор застосовує взаємно співвідносні висловлювання «я» і «ти», в якому об'єкт мовлення наділений своїм поглядом на світ і людину. Образ світової революції та пафос у ранніх віршах Плузника гіперболізований, але душевно щирий, сповнений вірою в гуманістичний світ і духовне піднесення повсталого народу: «Я знаю: / Перекують на рала мечі. / І буде родюча земля – Не ця. / І будуть одні ключі / Одмикати усі серця. // Я знаю! / І буде так: / Пшеницями зійде кров, / І пізнають, / І пізнають, яка на смак / Любов. / Вірю» [5, с.122]. У вірші «Торгуємо усім, чим тільки можна...» ліричний герой заявляє: «Та знаю, вірю – через дні і муку! – / Ось підпереже землю мить така, – / І над базаром стисне руку / Упевнена долонь робітника» [5, с.146], образ якого абстрактний. Проте у цих текстах тісно переплітаються інтенції власне автора і героя, які не зливаються, хоча авторське слово наповнюється автобіографічними рисами.

У Плузника образ автора постає як модель ліричної оповіді – форма ліричного суб'єкта. Авторська позиція передбачає заглиблення у внутрішній світ ліричного героя, плекання творчого начала у самостійний образ, змалювання повноправного образу героя. Відомий дослідник Михайло Бахтін розглядав автора як ієрархічно організоване явище. Його «первинний автор», утілюючи авторську свідомість, є суб'єктом активності і впливає на читача, а «вторинний автор» – це образ, змодельований первинним автором, котрий репрезентує низку

образів, утворених його словом та інтенцією. Літературознавець інтерпретує лірику як розчинення суб'єкта в об'єктивному світі, заперечуючи традиційне визначення лірики як відображення об'єктивного світу через оптику суб'єкта. У ліриці Плужника відношення «я» та «іншого» набувають діалогічності, тобто його лірика діалогічна, передбачає іншого суб'єкта. У текстах Плужника відбувається персональний збіг героя й автора за межами твору, тобто спостерігаємо ліричну самооб'єктивізацію. Оскільки рецепієнт не названий, не наділений ніякою конкретикою, то можна передбачити, що перед нами *внутрішній діалог*, що відбиває роздуми ліричного героя: «Стережися неба нічного! / Порожнечі його німій / Мало зору твого і много – Якщо душу відкриєш їй! / Зачарує. Приспить. Зруйнує. / Звідки?.. Нашо?.. Навік... Кудись... / ... І м'ятеться, м'ятеться все / Твій бентежний дух... Стережись!» [5, с.293]. Свідомість героя роздвоюється, рецепієнт занурюється в «потік свідомості», що охоплює сферу суб'єктивного та об'єктивного начал.

Уже в збірці «Дні» авторське «я» є об'єднувальним началом. Ліричний герой інтегрує окремі епізоди, деталі як у часі, так і в просторі. У такий спосіб створюється картина і дві перспективи, що окреслюють множини спостережень, позицій, поглядів, що підсумовують зорові враження. При цьому спостереження ліричного оповідача перебуває поза зображуваним та всередині його авторської свідомості – у змодельованому світі. Говорячи словами Бориса Кормана, у поезіях Євгена Плужника ліричний герой є у творі одночасно носієм свідомості і предметом змалювання, суб'єктом й у той же час об'єктом [3, с.527-538]. Ліричний герой – складна форма суб'єктної лірики, вона окреслюється як форма, наділена «синтетичністю», двоплановістю, неоднорідністю, наповнена біографічними рисами та емоційно-психологічною емоційністю, а також своєрідною діалогічністю.

Українську поезію Євген Плужник підніс до загальноєвропейського рівня, збагативши її інтелектуалізмом, філософічністю та гуманізмом. Поет органічно поєднав у собі класичну традицію з модерними пошуками та експериментами, сполучивши елементи експресіонізму й імпресіонізму. Головна засада новаторства Плужника у зверненні до живих процесів життя, передових ідей доби, йти з ними в ногу.

Його перу належать поезії, драми, переклади, мовознавчі праці. Гуманістичне вболівання за людину, за саме право її на життя, яке нехтувалося жорстоким світом воєн та революцій, протест проти обездуховлення особи, експресивно-масштабні образи й тропи, глибокий психологізм – відбивали умонастрої часу й характер художнього мислення митця.

Народився Євген Павлович Плужник 26 грудня 1898 року в слободі Кантемирівці, колишнього Богучарського повіту, на південному сході Воронежської губернії. Це Слобожанщина з родючими чорноземами, багатими українськими звичаями й обрядами, традиційними ярмарками. Батько його був хліборобом і небагатим купцем, родом з Полтавщини, зібравши певну суму грошей, прагнув дати дітям освіту. Згодом поет напише: «Я – як і всі. І штани з полотна... / І серце моє наган... / Бачив життя до останнього дна / Сотнями ран! // Ось і не треба газетних фраз! / – Біль є постійний біль! / Мовчки зросте десь новий Тарас / Серед кривавих піль!» [5, с.124]. У родині було восьмеро дітей, які, успадкувавши від матері сухоти, періодично покидали світ. Це наклало відбиток і на характер Євгена. Він був допитливою й самозаглибленою дитиною, навчився рано читати від старших брата Івана та сестри Ганни, а тому цілі дні просиджував за книгами. Особливо любив «Кобзаря» Тараса Шевченка.

Євген навчався в кількох гімназіях: спочатку у Воронежі, а згодом у Ростові, Боброві, яку закінчив 1918 році й переїхав з батьком у с. Великі Багачки, де працював учителем у початковій школі і де організував драматичний гурток із залученням сільської молоді. Українське національне відродження зумовило життєвий шлях Євгена Плужника, його пошуки себе як творчої особистості, прагнучи самореалізуватись. 1920 року Євген Плужник прибув до Києва, навчався рік у ветеринарно-зоотехнічному інституті, а згодом – у музично-драматичному інституті імені Миколи Лисенка, але залишив навчання, знайшовши своє покликання у поезії.

Мрійливий і сором'язливий митець не наважується оприлюднювати свої поезії. Його дружина, Галина Коваленко, показала спроби пера чоловіка критику Юрію Меженку та

Максиму Рильському, які запросили молодого поета на збори київських літераторів, аби він ознайомив їх зі своїми творами. До Плужника прийшло визнання. З 1924 року він стає активним учасником літературної організації «Ланка». Усього десять років тривала літературна творчість Євгена Плужника, але це був період творчого горіння митця. Поет тяжко хворів на сухоти, місяцями був прикутий до ліжка, неодноразово оперувався лікувався в Криму чи на Кавказі. Поет знаходив сили для творчості. 1926 року вийшла перша збірка поезій «Дні», яка викликала значний резонанс серед читачів і принесла Плужникові славу елітного митця. Про нього із захопленням писали Юрій Меженко, Максим Рильський, який відзначив, що пафос цієї знаменитої книжки – «не зневіра, а уповання, не зречення од боротьби, а заспів до неї». Натомість більшовицька критика не сприйняла мистецької глибини художнього світу збірки, твердила про зневіру і втому як вияв «суті занепадницької буржуазії», що, мовляв, відбилися у творах поета. Через рік з'явилася друга – «Рання осінь» (1927), а третя – «Рівновага» (1933), написана 1933 року, побачила світ тільки через десять років. Євген Плужник написав п'єси «Професор Сухорат» (1928), «У дворі на передмісті» (1929), роман «Недуга» (1929), переклав українською мовою деякі твори Миколи Гоголя, Антона Чехова, «Тихий Дон» Михайла Шолохова, спільно з Валер'яном Підмогильним уклав словник «Фразеологія ділової мови» (1926).

Євген Плужник розділив долю митців «Розстріляного відродження». У добу сталінського терору проти діячів української культури його було безпідставно арештовано 2 грудня 1934 року і засуджено до десяти років таборів. Незважаючи на зогострення туберкульозу, поета вивезли на Соловки. В останньому листі до дружини Євген Павлович написав: «Присягаюсь тобі, я все одно виживу!» Однак вижити йому не судилося: 2 лютого 1936 року поет помер і похований у братській могилі політ'язнів.

Дивовижну цілеспрямованість характеру і зосередженість на внутрішній природі явищ і почуттів поєднував цей митець слова. Він змальовував «великим планом» світ людської душі, її реагування на драматизм долі особистості й часу. Це визначило характер його естетичних шукань. Збірка «Дні» засвідчила, що за своїм стилем і художнім мисленням Євген Плужник – поет-експресіоніст. Експресіонізм (*лат.* expression – вираження) – це стильова течія модернізму, що виникла в Німеччині на початку ХХ століття [7, с.223-224]. У рідчизні цього стилю творили Бертольд Брехт, Станіслав Пшибишевський, Леонід Аедреєв, Георг Кайзер, Василь Стефаник, Осип Турянський, Микола Куліш, Іван Дніпровський, Тодось Осьмачка, Микола Бажан, Юрій Клен, під пером яких набув свого виразно національного окреслення; він набув в українській літературі, зокрема в драматургії Мирослава Ірчана, Миколи Куліша, Івана Дніпровського, у поезії Тодося Осьмачки, Миколи Бажана, Юрія Клена, Євгена Плужника. Основна засада експресіонізму – неприйняття антилюдяного світу, загострене суб'єктивне світобачення, бурхлива реакція на зло й знедуховлення людини. Експресіоністи прагнули «подолати» грубу реальність за допомогою звільнення емоційної енергії суб'єкта та його проникливої сили духу. Тому їм притаманні виразна емоційність, вибуховість почуттів, гіперболізація «я», ірраціоналізм.

Однак Плужник мав могутній талант лірика, здатного синтезувати різні стилі, тож його твори містять ознаки поезики імпресіоністів та неокласиків. Щоб замикатися в одному експресіонізмі. Його творчій манері притаманні, за словами Миколи Бажана, філігранна витонченість образів, досконалість побудови поезій, інтелектуальна гра нюансами емоційної та звукової сфери. Збірки поета відбивають його тяжіння до філософії екзистенціалізму, що почала формуватись в Європі. У його творах категорії самотності, страху та страждання покликані висвітлити антигуманність світу, з'ясувати, чому життя гірке і знецінене, яке місце людини в історії, підказати духовні орієнтири. Сила Плужника-екзистенціаліста – в гуманізмі, стоїцизмі, увазі до інтенсивного духовного життя людини, у порушенні важливих і хвилюючих проблем буття людини ХХ століття.

Лірика Євгена Плужника відбивала настрої доби, змальовуючи трагізм буття людини в жорстокому світі катастроф, революції та братовбивчих воєн. Митця непокоїла доля людини, сенс її буття. Безглуздому й немилосердному кровопролиттю поет протиставив людинолюбство. Він осуджує і «білий», і «червоний» терор, так звану «класову боротьбу», від якими б гаслами

вона не прикривалась. Твори збірки «Дні» показують масштаб соціальних потрясінь і людських трагедій, відзначаються пристрасним утвердженням гуманістичного ідеалу. «Як страшно! Людське серце до краю обідніло» [6, с.70] (рядки із «Скорбної матері» Павла Тичини) – епіграф до збірки, який відбиває проблематику творів і трагічне світосприйняття митця. З цією метою він звертається до поезики експресіонізму, прагнучи найглибше вплинути на емоції читача.

Для Плужника як митця-експресіоніста світ позначений людськими стражданнями, болями, невинними смертями. Про громадянську війну в Україні він пише як про вселюдське лихо, несвітні суспільні катаклізми. У центрі його ліричних мініатюр – картини розстрілів, безжально обірваного молодого життя, трагічна доля людини, безглузда ситуація, коли брат убиває брата: «А хто з них винний, а хто з них правий! – / З-під однакових стріх» («Сідало сонце») [5, с.127]. З глибоким психологізмом ліричний наратор-усезнавець змальовує епізоди розстрілів, спричинених «тотальною», «звичною жорстокістю», дією антигуманних сил: «Зціпив зуби. Блідий-блідий! / За байраком село палало. / Хтось прикладом у спину – йди! / Вас чимало! // Сухо чмихнув старий наган / (Перша нота нової гами...) / Надвечірній лягав туман / Над житами» [5, с.134]. Ліричний суб'єкт розгортає свій наратив у гомодієгетичному річищі, у таких формах, як спогад, видіння, апеляція до реципієнтів, теперішніх і майбутніх поколінь. Наратор-усезнавець виступає фокалізатором подій, що протікають на його очах: «Не схибить куля – не стогнатимуть довго. / Подивилися, – поле! Ромен з трави... Передній, мабуть, ходив, – так човгав: – Черевики скривив. // Сховалось сонце. Сутеніло помалу. / Час би й росі! / А хтось далеко десь генералу: / – У с і» [5, с.127]. Своєрідність лірики Євгена Плужника полягає в тому, що його ліричний суб'єкт, наділений автобіографічними рисами, зближується з авторським планом, а також віддаляється від нього. Ліричний суб'єкт митця у процесі розвитку ліричного сюжету декілька разів змінюється, інколи одягає маску: «Я натомився вічно знати / В собі самому – двійника... / Душе! Обридлива яка ти! / І непримирлива яка! / Я марно злагоди чи згоди / З тобою сподівався дійти, – / Як тїнь, недомисел природи, / Мене перекривляєш ти! / І що ясніший я, то мушу / Усе темнішу тїнь тягти... / Душе (якщо я маю душу)! / Яка непереможна ти!» [5, с.308] Ліричний суб'єкт цього твору протистоїть світові зла і кривді, його проймає іронія й самоіронія, спроба звільнитися від «хвороби віку». У його художньому світі живуть справжні й літературні герої, які висвітлюють характер шукань ліричного суб'єкта; перед його очима пропливають їхні постаті й маски: «Фрідріху, чим не Орфей ти?.. / Клякнуть навколо ж усі, / Скоро візьмешся до флейти / Смерком у Сан-Сусі... / Ніжне яке ріано! Раз-два-три... раз-два-раз... / Вищим натурам лиш дано / творчий пізнати екстаз!.. Слухай, Вольтере! Слухай! / Друг-бо твій з тих музик, / Хто неслухняним вуха / Боляче скубати звук! / Чуєш, як взяв forte ?/ Люди! Людці... Людва... / ... К чорту, Вольтере-чорте! / ...Ать! Два!» [5, с.315] Ліричний суб'єкт виступає від свого імені, його позиція відкрита, але наявний сраказм, який змінюється печаллю. Твір адресований не конкретному читачеві, а людству.

Поет володів даром своєрідних переходів у наративі художніх текстів від одного наративного рівня до наступного, що відбувається завдяки наративному акту, в результаті якого ексрадїєгетичний наратор віддає право голосу інтрадїєгетичному нараторові, якщо він не проінформований деякими деталями оповіданих історій.

На погляд Жанни Ящук, вірші Плужника «нагадують свідоцтва емоційного літописця, котрий мужньо констатує, однак нічого не поціновує. Ситуація настільки складна, що оцінювати будь-що – відповідальність непосильна для автора, проте змодельовані події епохи вражають до глибини душі, дивують так, що про них не можна не писати. При цьому війна трактується як соціальне лихо. В уявленні про перевагу суб'єктивної ідеї у свідомості авторського «я» – в бутті або у свідомості ліричного героя дають нам художнє втілення трагічності конфлікту між суб'єктивним і об'єктивним сприйняттям ситуації ліричним героєм» [9, с.68].

У річищі поезики експресіонізму поет нехтує конкретним на користь узагальнення, майже алегорії: хто ця жертва? Молодий чи старий? Інтелігент чи селянин? Читач тільки знає: герой «зціпив зуби» перед розстрілом – зібрав силу волі, мужньо дивиться в очі катам, знає, що помирає за незалежну Україну. Такі епізоди зображено в поезіях «Уночі вели його на розстріл»,

«Притулив до стіни людину», «Зустрів кулю за лісом». «Ще в полон не брали тоді» та інші. Горе чатує на просту людину скрізь. Ці ліричні драми сповнені гострого болю за невинними жертвами революції, це крик душі митця: смерть переслідує людину на кожному кроці, трагедія чийогось обірваного життя волає до совісті кожного. Такі епізоди – ланка грандіозних суспільних потрясінь. Це «фільми революції» (Мирослав Ірчан), трагедія знекровленої нації, сини якої зустрічають «наречену – кулю за Дніпром» («Був ще хлопчик лагідний і тихий»). У народних піснях про смерть козака образом нареченої була могила, у Плужника – «куля за Дніпром». Тільки степ не байдужий до смерті сімнадцятилітнього юнака, його «ранній біль простер». Ці образи наповнені експресією, граничним лаконізмом: «Пригнали до стінки людину, / Витяг нагана... / Придивляйся, дітлоха, з-за тину, – / Гра бездоганна!» Експресіоністська поезія Плужника була лірикою болю, душевного крику й будувалась на поетиці «короткого удару» (Максим Рильський), щоб такими емоційно різючими образами передати жахливу руйну України. Цим стиль Євгена Плужника нагадує творчу манеру Василя Стефаника.

Євген Плужник застосував складні суб'єктивні форми у своїй ліриці: він вдавався до гомодієгетичного оповідача, автора-розповідача, ліричного персонажа і героя рольової лірики. У поезії «Уночі його вели на розстріл» мовлення передається ліричному герою, першоособовому наратору: «Відбулось. Мета моя далека, / Я такої смерті не боюсь! – / Зійде кров, немов всесвітня Мекка, / Для твоїх майбутніх синіх блуз». Сині блузи носили пролетарі, які боролися за свою свободу, рівність і братство. Проте їхніми плодами після революції скористалися, говорячи словами Миколи Хвильового, інсургенти, дегенерати, які безжально розстрілюють невинних людей. Жорстокість революції, війни і повстання 1917 – 1920 років неминує призводять до знецінення людських цінностей. Ліричний герой безпощадно розвінчує війну як злочин проти людства: «Впало – ставай до стінки! – / Сперся плечем на ганок... / Тільки й згадав: у жінки / Грошей нема, / Грошей нема на ранок. / І ні жалю, ні болю. / Бачив – наган наставив... / Ніби виконував ролю / В нецікавій виставі. / Тільки й думок – на ранок / Хліба нема у жінки... Ганок. Груп біля стінки» [5, с.128]. Друзі поета жартували: «Так розстріляти, як Євген Павлович, ніхто не може». Крізь картини кровопролиття, оптику емоцій, переживань, підтексту, прийому умовчання розкривається глибина драматизму буття людини і народу. Ліричний герой Плужника відтворює смерть людей, які гинуть через ідеологічні протиріччя, коли брат встає на брата, так звану «класову боротьбу», яку насаджували більшовицькі лідери.

У такій атмосфері чуйна людина страждає через відчуження, банальність і власне безсилля. Ліричний герой майстерно відтворив драматичну картину світу і типаж персонажів, порушив серйозні питання доби. Експресивна домінанта підпорядкована структурі циклу. Єдність йому надає рух думок і переживань, зростаючий драматизм: «Мабуть, дуже йому боліло: / Все облизував губи. Потім затих. / Невеличке на розі тіло / Не питають більш, – за яких! / Дуже просто. Гостренька куля / Заступила йому далечінь. / – Серце днями собі намуляв, – Спочинь! / Подивіться, кому кортіло»; Подивитись за межі дат, – / Непотрібне на бруці тіло, / А над тілом – плакат» [5, с.131].

Значну роль у творах Євгена Плужника відіграє *автор-оповідач*. У його монологах увага зосереджується на зовнішніх подіях, на інших людях. Епічні картини розгортаються у ліричному вимірі, тобто суб'єктивно, емоційно. У цих поезіях ліричний автор прямо не висловлюється, він немов розчиняється у свідомості ліричного героя, як «Бог у творінні». Змальована постать автора-оповідача, характеристика його рис уможливають висвітлити грані авторської свідомості. В концепції Плужника війна – найбільше лихо на землі. Його ліричний герой розповідає про загибель молодих людей, трагічно обірване життя. За словами Леоніда Новиченка, поет «протестував проти марно пролітої крові», його «вірші зачіпають за живе, хвилюють, мучать і ми не можемо не відчувати в них зерен людської правди», «шануємо його настійне нагадування про невід'ємне право людини на життя і щастя» [4, с.14].

У ліриці Плужника особистісний характер лірики виростає у поезію самотуття, самопізнання: спостерігається подвійність структури ліричного суб'єкта, адже ліричний герой постає у ролі об'єктивного світу як виразника глибинних авторських емоцій і переживань. Ліричне «я» набуває рис «я»-колективу, узагальненого «я – ми»: «Промерзлий шлях. Швидкі

тачанки... / І ось душа мала-мала!.. / Від серця б щирого слова віддерти – Такий натомлений!
Один! Один...» Суб'єктно-об'єктна організація лірики Плузника насичена розмаїтими формами поетичного висловлювання: це монологічно завершений самодостатній текст, в якому панує «своє» слово: «Знаю, сірєнький я весь такий, / Мов осінній на полі вечір... / – Тягнем минулі віки / На стомлені плечі!..». Вірш становить собою ліричний монолог, в якому знайшла одна смислова позиція ліричного суб'єкта. Наявні інші монологічні й завершені тексти з внутрішнім діалогом. У цьому випадку знаходить своє вираження діалогічність мислення у межах єдиної ліричної свідомості.

Значних здобутків Плузник досягнув у жанрі медитації, органічно поєднавши філософські роздуми з глибокими психологічними одкровеннями. У цих поезіях він порушував складні проблеми буття: життя і смерті, невлаштованості людини у світі, трагізм її існування, жертвності в ім'я майбутнього. Такими мотивами пройняті медитації «І вийшов на поле, а поле – мертве...», «Там, де полягли вони за волю», «Люблю в уяві декілька сторінок» та інші. Поет змалював болючі дисонанси між проголошеними творцями «нової доби» гаслами гуманізму та їх реалізацією, вольовими пориваннями народу і «приборканням» новою владою України. Поет осмислює сучасні тенденції буття й минуле рідного народу, і його серце огортає невимовна туга за майбутнім: «О днів прийдешніх обрії безмірні!» — вигукує ліричний герой медитації «У дужих дні...».

Ліричний герой медитації «... І ось ляжу – родючий гній» пильно вдивляється у свій час, хоче розгледіти знаки «доби нової», впіймати у всьому свою присутність. Водночас герой полемізує з безжалісним і кривавим часом («О жорстокий! І весь у крові!»), який знецінює життя людини. Образи ниви, «колосся-муки», «часу ратая» стають образами-символами, визначають народження майбутнього, утверджують віру в незнищенність духу творення.

Ліричний герой роздумує над екзистенціальними проблемами буття, своїм місцем у сьогоденні й поступі історії та народу. Твір будується на опозиціях: ліричний оповідач – жорстокий час, в якому він живе. Герой готовий на самопожертву, впасти родючим ферментом на «скривавлений переліг», йти зі своїм часом у ногу, аби збагнути його заповіді, аби утвердити прекрасне майбутнє. Він пильно вдивляється у свій час, хоче розгледіти знаки «доби нової», впіймати мить свого щастя. Водночас ліричний герой полемізує з безжалісним і кривавим часом («О жорстокий! І весь в крові!»), який знецінює життя людини, перетворюючи її в гній. У поезії образи ниви, «колосся-муки», «часу-ратая» експлікуються і стають образами-символами, позначають народження майбутнього, утверджують віру в незнищенність духу творення. Монологічно завершені тексти з вираженим внутрішнім діалогом – окремих різновид структури тексту.

У таких поезіях змальовано *діалогічний тип* мислення у форматі внутрішнього мовлення: це – діалог «свого» і «свого» голосу, комунікативна форма внутрішнього мовлення, з характерним для нього адресатом / адресатами, які мають право голосу. У таких суб'єктно-образних структурах формуються нові відношення суб'єкта й об'єкта наративу, коли виникають і набувають стійкості форми діалогічних суб'єктно-об'єктних висловлювань, як-от: «я» і «ти», зовнішній світ (об'єктивний) і внутрішній світ, що у деяких віршах поета набуває права на свій погляд на події та висловлювання ліричного героя чи ліричного персонажа: «Злізаю з воза і одним плечем / Допомогаю коням з півгодини... / Не розбереш, що по виду тече: / Гарячий піт чи дощові краплини».

Жанр медитації Плузника «Для вас, історики майбутні» (1926) відзначається внутрішнім конфліктом, незгодою ліричного героя з поверховими поглядами на роль поета в суспільстві, його місця в історії та духовному бутті народу. В поезії «Для вас, історики майбутні» ліричний герой не погоджується з оцінкою прийдешнього історика, який примітивно розглядатиме творчість митців 20-х років ХХ століття як ілюстрацію до подій: «Якийсь дідок нудний напише, – Війна і робітничий рух... / О, тише! / – Біль не вщух!» В історіософській візії героя ці незабутні події – «не рядки холодних слів», а пережита і пропущена крізь серце трагедія, свідоцтво пролітої крові за волю: «О, золоті далекі будні / Серед родючих вільних нив!» — вигукує герой, бо тоді виборювалась свобода України, а тому для нього ці дні «золоті». Такий епітет зустрічаємо і в поемі Павла Тичини «Золотий гомін».

Свою творчість Плужник вимірював глобальними категоріями. На його погляд, біографія митця та історія нації не підлягають корекції у майбутньому, бо митець історичне майбутнє передчуває сьогодні, йому дано «в смузї днів сірєнькій і нудних / часів нових початок розпізнати» («Суди мене судом твоїм суворим...» (1933). Медитаціям Плужника притаманні інтимно-особистісні інтонації, глибокий психологізм, за допомогою якого він відтворює моментальні стани людської душі. Бентежать читача щирі зізнання і сповідь поета: «Суди мене судом твоїм суворим, / Сучаснику! – Нащадки безсторонні / Простять мені і помилки, й вагання, / І пізній сум, і радість передчасну, – / Їм промовлятиме моя спокійна щирість» [5, с.313], історія нації, їх вибір не підлягає корекції та спотворень у майбутньому («...не дозволять мрійникам робити / Якихсь купюр історія і дні»), бо митець історичне майбутнє передчуває сьогодні, йому дано «в смузї днів сірєнькій і нудній / часів нових початок розпізнати». Проте його хвилює питання: чи зрозуміють у майбутньому колишні дні як «золоті дні волі» України й окремої людини, чи відчують їх біль, страждання як головну сутність цих днів? У цьому й полягає ідейний пафос поезій «Для вас, історики майбутні», «Суди мене...»

Поетичну світобудову Плужник не мислить без природи, яка є не тільки предметом рефлексії ліричного героя, а й рівноправним персонажем його емоцій. Природа поетом одухотворюється, залишаючись у вічних зв'язках стихій, у своїй холодній величї й таємничості. Пейзажні перлини Плужника відрізняються від традиційної описової лірики, в якій на першому місці були чудові картини краєвидів. Його поезії – це медитації, в яких проблема людини і природи, космосу сповнюється філософського змісту. Як вдумливий аналітик, ліричний герой зосереджено і проникливо дивиться на природу, і це погляд модерної людини ХХ століття, котра прагне збагнути закономірності буття, дух життя, його відвічний рух («Передчуття спокою», «Даремно шукаю розради», «Падає з дерев пожовкле листя», «Чіткіші лінії» та інші).

Ліричний герой Плужника милується красою зоряного неба, слухає, як у «безодні вічності безмірній світ отвору тиша вигримля», коли у всесвіті «блакитний безум» і коли «м'ятється всує твій бентежний дух». У такі хвилини «і вже душа не хоче бути земною, / закохана у неказанну вись!» («Блакитний безум») [5, с.280]. Ці рефлексії є особливо напруженими, по-експресіоністськи вибуховими. Його герой перед обличчям невмирущої природи порушує вічні питання буття людини, що завжди були у центрі справжньої поезії.

У медитації «Вчись у природи творчого спокою» світ природи постає у динаміці, своїй красі та поезії. «Вересневі дні», журавлі, що відлітають у вирій, сама осіння атмосфера викликають у ліричного героя роздуми про начала буття: людину і природу. Хоча вони й споріднені, але пов'язані двояко: прямо – від природи до людини, обернено – від людини до природи. Це зв'язки не формальні, а символічні, духовні. Велична осінь у пору дозрівання символізує у вірші стан духовної зрілості. Плужник вірить у цілющу силу й розум природи, тому що в ній немає манівців, здатних звернути людину зі шляху істини: «Вчись у природи творчого спокою / У дні вересневі. Мудро на землі, / Як від озер, порослих осокою, / Кудись на південь линуть журавлі. / Вір і наслідуй. Учневі негоже / Не шанувати визнаних взірців, / Бо хто ж твоїй науці допоможе / На певний шлях ступити з манівців?» [5, с.225].

Навколишній світ постає у динаміці, красі та поезії; «осінні дні», озеро, поросле осокою, та лелеки, що відлітають у вирій, сама осіння атмосфера викликають у ліричного героя роздуми про начала буття: людину і природу. Стилістично ця поезія нагадує неокласичний стиль Максима Рильського, до художніх шукань якого Плужник придивлявся. Поет майстерно використовує звукопис у першій строфі: *ри ро оро ере ро ер оро ра*, за допомогою якого відтворюється і звукова наповненість, і плинність картин вересневих днів, яку завершує ключ журавлів, що линуть у небі над чудовою осінньою землею. Особливою експресією наповнюються наказові форми дієслів, адже нарататор (передбачуваний адресат) – учень, якому «негоже не шанувати визнаних взірців»: *вчись у природи, вір і наслідуй*, які пов'язують смисловою організацією тексту в цілість. Риторичне запитання «Бо хто ж твоїй науці допоможе / На певний шлях ступити з манівців?» стає кульмінацією ліричного сюжету, виконує функцію своєрідного емоційного пуанту твору.

Змалювання моря – традиційна у письменстві тема. До поетичної мариністики зверталися Тарас Шевченко («Гамалія»), Леся Українка («Кримські спогади»), Богдан Лепкий

(цикл «З-над моря»), Петро Карманський («Пливемо по морі тьми»), Павло Тичина («З кримського циклу»), Олекса Влизько («Дев'ятий вал»), Михайло Драй-Хмара («Море») та інші. Тема моря по-своєму цікаво звучить у збірках «Рання осінь», «Рівновага» Євгена Плужника: «Синє море обгорнули тумани», «Ракетою піднісся і упав», «Над морем високо», «Блакитний безум», «Вирує море» та інші. Море у Плужника то синє, «обгорнуте туманами», тихе, але сповнене «небезпеки і оман» («Синє море»), то неспокійне, бурхливе, піднімається «вище й вище кожен вал новий» («Ой гудуть, дзвенять міцні вітрила»). Мариністичні фрески поета нагадують симфонію, у якій почуття ліричного героя й морські краєвиди зливаються в один візерунок, характеризують макрокосмос і мікркосмос душі ліричного героя, його бунтівливу вдачу. Водночас морська стихія є втіленням вічності, що підносить душу людини до космічних вершин, до абсолюту світла «Злітай, душе! І, мов нове світло, / Осяй глибини й простори ці!»

«Ніч... а човен – як срібний птах!..» – це мариністично-символічна поетична мініатюра, сповнена неоромантичного світовідчуття. Ще у романтиків образ човна набув символічності й позначав долю людини у бурхливому морі життя. Такий образ наявний в «Абідоській нареченій» Джона Байрона, «Парусі» Михайла Лермонтова, «Човнику» Віктора Забіли, «Човен» Євгена Гребінки, в поезії «Вітер з гаєм розмовляє» Тараса Шевченка, в яких він є символом свободи самотньої людини, трагічний аспект її буття. Пафосом пошуку, неспокою, захопленням гармонією космічної сфери й морської стихії поезія Плужника споріднюється із поезіями романтиків.

Проте образ човна Плужником трансформується, переосмислюється і наповнюється новим змістом. Човен уподібнюється до срібного птаха, стає alter ego (з латин. – друге «я») митця, а тому ліричний герой вигукує: «Що слова, коли серце повне!.. Не спіши, не лети по сяйних світах, / Мій малий ненадійний човне!», відчуючи велич і гармонію світів, де герой – як срібний птах, а човен Всесвіту – його частинка. Це – символи піднесеної душі ліричного героя, його романтичної мрійливості й закоханості в чарівний світ, від краси якого перехоплює подих. Він, як колись Фауст у Йоганна Вольфганга Гете, хоче зупинити цю мить щастя. За допомогою трьох крапок перед реплікою героя передано його глибоке внутрішнє хвилювання, його прохання-звертання: «... Не спіши, не лети по сяйних світах, / Мій малий ненадійний човне!», адже доля мінлива, невпинно поспішає, і герой не знає, що вона принесе йому за мить. Композиційно поезія складається з двох строф, але саме у другій строфі експресивна гама почуттів ліричного героя досягає своєрідного апогею: «І над нами, і під нами горять світи... / І внизу, і вгорі глибини... / О, який же прекрасний ти, / Світе єдиний!» [5, с.278]. У цих візіях «Я» героя рівнозначне Світовому Розуму, перебуває між минулим і майбутнім, поза звичною течією життя як крапка у системі координат, розмежовуючи те, що було, від того, що буде, раціональне від ірраціонального.

У цьому контексті ремінісценції з вірша Павла Тичини «Не Зевс, не Пан...» Павла Тичини не випадкові. Як і Тичина, Плужник у своєму обоженні Всесвіту і природи стає пантеїстом, доходить до космічного виміру нової людини. Таким же радісним світосприйманням, захопленням красою моря й насолодою від гармонії у світі відзначаються поезії «Вирує море», «Як все живе», «Прекрасен світ вночі», в яких звучить ідея величі Всесвіту, морської стихії і безсмертя людини. Природа вічна, але й динамічна. Вона у русі своїх змін. І ці природні цикли несуть життя, встановлюють безперервність буття. Людина включається в життя природи своєю працею, долучається до її невпинного руху. Особливо, коли охоплена вірою, мрією, волею до творення. У цій картині ліричний герой Плужника рівнозначний автобіографічному суб'єкту; ліричний герой постає суб'єктом дії, його вчинки розгортаються у просторі, не обмежений будь-якими рамками.

Складна структура суб'єкта засвідчує авторське «я», котре не обмежується невизначеним абсолютним «світового ока» – пророка. Авторське «я» не тільки перебуває «над світом», скільки є складником цього світу, його невід'ємною частиною. У віршах Євген Плужник вдається до змінної фокалізації: відбиваючи не тільки погляд «зверху», але й зсередини у межах одного тексту. Спостерігається наявність у тексті «четвертого виміру», об'ємного зображення, коли точка зору спостереження автора перебуває поза змальованим світом і водночас всередині його: «Прекрасен світ вночі, / Безформний. Безвизрашний. Смерті

ложе. / ... Мовчи й мовчи! / Хто й що сказати може? Всю порожнечу потойбічних сфер, / Ввесь безмір світотвору невеликчий, / Хіба не вичерпано їх тепер / Підручником для семирічки? Воістину прекрасний світ вночі» [5, с.280]. Взаємостосунки «я» і «ти», «ми» ускладнюються, проте ліричний герой усвідомлює себе частинкою спільноти, відчуваючи свою неповторну індивідуальність. У його віршах наявна нероздільність «я» поетичного та реально-історичного начал, що знайшло своє відбиття в образі автора та ліричного героя, неповторної біографічної індивідуальності. Образ автора як естетичного факту і поета, що творить фікційний світ, взаємопов'язуються у моделюванні естетичної реальності. Автор зумів сягнути глибокого прозріння суті явищ доби і буття героя. Він вірив у життєдайну силу творів мистецтва, що виховує у людях віру і творчі сили.

У ліриці Плужника суб'єктною формою вираження авторської свідомості є ліричний герой, близький митцю, Плужнику-людині. Для цього героя характерним є усвідомлення трагізму буття, переконання у потребі всього, що він зробив для всіх, а не тільки для друзів. Це – цілісний характер, який розвивається у поетичному сюжеті творів. Ліричний герой наділений умінням по-філософськи осмислювати себе і світ. Думки про творчість, свободу у свідомості ліричного героя пов'язані з гуманістичними цінностями. Він вірить у перемогу нового світопорядку, оснований на засадах нового світсприймання, спроможного перетворити життя кожної людини і всього людства.

Глибокий світ почуттів відображає любовна лірика Єгена Плужника. Для поета кохання – подарунок долі, одне із життєстверджуючих начал буття, яке вимагає від людини самовдосконалення, творчості і внутрішньої свободи. Справжня любов наснажується високими духовними цінностями, адже потребує «живої душі», «гарячого серця», самовідданості, готовності до дії й самозречення. Особиста драматична доля письменника наклала відбиток на його лірику, тому поезії Плужника відтіняють гіркі, позбавлені романтики реалії тяжко хворої людини, сірі лікарняні будні, боротьбу за життя. Злиття з інтимним щоденником спаленої болем і коханням людини, відтворенням її ревнощів, безнадії, жалю за спливаючим щастям. Інтимна лірика Плужника складна за внутрішньою структурою, адже в ній відтворено боротьбу різних «голосів» у душі ліричного персонажа. У цих поезіях сильним є елегійне начало душевних дисонансів, сум'яття, але перемагає у них глибока щирість героя, відчуття щастя і добра: «Немов хтось інший молодість мою / Переживав за мене».

Поетичний образ коханої постає у третьому розділі збірки «Рівновага». В ореолі синього дня, річки й човна дівчина уподібнюється до «голосу флейти над рікою», з яким «так легко навмання плисти» («Ах, флейти голос над рікою»), а в поетичній мініатюрі «Не чуючи» її образ змальовано бентежним, замріяним, тривожним, жінка болісно переживає долю милого. Перші зустрічі в саду, в альтанці, на лоні чудової природи, перші поцілунки й прощання знову й знову пригадуються героєві, він ще раз глибоко переживає ці світлі почуття («Місток замшілий і хисткий», «Як він спустів, садок»). Поет натхненно, як у добу Петрарки й Данте, змальовує портрет коханої, помічаючи дорогі риси: *тендітну лінію плеча, вуста, душу чисту, профіль ніжний*. Через портрет героїні він передає її внутрішній світ, глибину почуттів, вірність коханому. Але водночас у душі героя нуртує шал, віра й зневіра: «Шалій, шалій, від розпачу сп'янілий! / Що розпач той?! Річ марна і пуста! / ... Як пізно ми серця свої спинили! / ... Як роз'єдали рано ми вуста! О друже мій! Останні трачу сили, / В країні тій уявній живучи, / Де образ твій, утрачений і милий, / Де голос твій... Мовчи! / Мовчи! / Мовчи!» [5, 330]. Звертання ліричного героя до коханої сприяє «об'єктивізації» ліричного суб'єкта, а його присутність у тексті сприяє додатковій характеристиці ліричного героя. Інтимні почуття героїв зимальовуються на тлі чудової природи, коли ліричне «я» і всесвіт, по якому йдуть закохані і стають частиною свтобудови.

Лірика Єгена Плужника, за словами Юрія Коваліва, афористична, «на ущільненій площині ліричних медитацій, нагромаджувалася енергія вибухової сили, майже завжди все завершувалося катарсисом, подекуди несподіваним... Особливо цікавими, нетиповими видаються його сердечні мотиви, позбавлені «яблуновоцвітних» слів у конкретно-реальних, простих образах, як у присвяченому дружині Галині Коваленко вірші «Цілий день». Кохання розгортається крізь внутрішню конфліктність почуттів, воно «полягає у парадоксальному

поєднанні взаємної любові і неможливості щастя як такого для себе», тому в його ліриці закохані, не руйнуючи «екзистенції один одного» переживають «спалах життя над провалляем смерті» [8, 23].

За своїм жанром «Річний пісок слідок ноги твоєї» (1927) ця поезія нагадує класичну любовну *елегію*. Ліричний сюжет розгортається на тлі мальовничих пейзажів, які відтінюють душевні почуття і сум'яття героя. Елегія будується як нетлінний спогад-рефлексія. У царині пам'яті ліричний герой відшукав незабутній образ коханої, через ці візії розширюючи можливості психологічного проникнення у внутрішній світ, моделюється його дівчина. Унаслідок цього перетинаються два часові пласти буття героя і протилежні несхожі душевні стани: недавні щасливі дні й піднесені почуття, які він пережив, коли поряд була кохана, і жаль, душевний біль за втраченим відчуттям гармонії у світі та душі: «Немов поклала ти мені на груди / Долоні теплі, і спинилось все: / І почуття, і спогади, і люди, / І мертвий лист, що хвилями несе... / Немов ласкаві вересневі феї / Спинили час – і всесвіт не тече...» [5, с.253]

Ліричний герой Плужника занурюється у світ душевних переживань, в уяві звертаючись до коханої, ведучи з нею розмову, немов сповідається їй. Так побудовані, до речі, класичні елегії «Озеро», «Самітність» (1820) французького поета Альфонса Ламартіна, «Туга», «По трьох літах» Поля Верлена. Проте український поет наповнює елегію не тільки емоційним напруженням і глибокими почуттями, а й роздумами над плинністю і вічністю буття: «Бо я дивлюсь і бачу: все навіки / На цій осінній лагідній землі, / І твій слідок малий – такий великий, / Що я тобі й сказати б не зумів!»

Образ коханої у ліриці Плужника – «єдиного друга», хоча й «далекого» – предмет духовного поклоніння, любові і шляхетства. Він поетизується, обожноється, стає особливо дорогим і рідним. Цей образ окреслюється на тлі «ріденького лісу», «тремтливої ріки», лелек, вітру, хмар золотавого піску на березі, де недавно ступала мила, а метафора «який тут спокій стереже мене» підсилює душевну рівновагу, коли герой може самозаглибитись, оцінити світ своїх переживань. У його візях конкретно-предметний образ «слідок ноги» милої набуває символу, стає «великим», тобто дорогим, неповторним, як сліди богині, самого життя. Це – символ вічної краси й кохання, який бентежитиме душу завжди.

Твори Євгена Плужника наповнені внутрішнім горінням і відзначається витонченістю думок і почуттів, образів і жанрових форм. Його поетичні тропи, на перший погляд, здаються «простими», проте за їхньою звичайністю постає сконденсована сила образів, експресія почуттів, неповторна поетичність. Мистецької довершеності Плужник досяг власним баченням світу й людини в ньому, внутрішньою цілісністю переживань та напруженістю думок, що, немов вулкан, виштовхують хвилями спресовану енергію, вольовий порив митця, які концентричними колами розгортаються в художньому світі митця. Не випадково Микола Бажан творчість цього поета відніс до найбільших духовних цінностей української літератури ХХ століття.

Література:

1. Genette G. Narrative discourse . – Itaca, New – York: Cornell University Press, 1983. P. 234.
2. Бройтман С. Лирический субъект // Поэтика: Словарь актуальных терминов и понятий. – М.: Изд-во Кулагиной, 2008. – С. 112 – 114.
3. Бройтман С. Субъектная структура русской лирики XIX – начала XX века в историческом освещении // Известия АН СССР. – Серия литературы и языка. – 1988. – Т.47. – № 6. – С. 527 – 538.
4. Новиченко Л. По той бік спокою. Поезія Євгена Плужника // Плужник Є. Вибрані поезії. – К.: Рад. письменник, 1966. – С. 14.
5. Плужник Є. Поезії. – К.: Рад. письменник, 1988. – С. 124.
6. Тичина П. Скорбна мати // Тичина П. Збір. творів: У 12 т. – Т. 1. – К.: 1983. – С. 70.
7. Ткачук М. П. Експресіонізм // Літературознавчий словник-довідник. / За ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Коваліва. – К.: Академія. – 2007. – С. 223 – 224.
8. Токмань Г. Лірика Євгена Плужника як софійний і мистецький феномен. – К., 2001.
9. Ящук Ж. «... Я справжнім бодем догорів». Особливості екзистенціальної художності Є. Плужника // Слово і час. – 1994. – № 2. – С. 68.

В статье исследуется тематика, образная система, жанровая природа и художественный мир поэтических произведений Евгена Плузжника. Особое внимание уделяется субъектно-объектной сфере поэта, функции интрадигетического нарратора, роль автора и лирического персонажа в моделировании картины мира.

Ключевые слова: автор, дискурс, проблематика произведений, жанровый репертуар, лирический герой, лирический субъект, ролевая (персонажная) лирика.

Ткачук Тамара, доц. (Івано-Франківськ)

УДК 82.091:821.162.1+821.161.2

ББК83.3 (4 УКР)

Специфіка засвоєння доробку С. Пшибишевського Ольгою Кобилянською і Лесею Українкою

У статті проаналізовано специфіку рецепції творчості польського письменника С. Пшибишевського Ольгою Кобилянською і Лесею Українкою. Відзначено, що листи О. Кобилянської і Лесі Українки підтверджують підвищений інтерес до творів С. Пшибишевського в Україні упродовж 1896–1903 років.

Ключові слова: рецепція, модернізм, епістолярій, художній доробок.

In the article is analyzed the specifics of reception of Polish writer S. Pshybyzewski by Olga Kobyljanska and Lesia Ukrainka. It is noted that letters by O. Kobyljanska to Lesia Ukrainka confirm an increased interest to the works of S. Pshybyzewski in Ukraine during 1896-1903 years.

Key words: reception, modernism, correspondence, artistic achievements.

Літературно-художня спадщина С. Пшибишевського займає важливе місце в історії розвитку загальноєвропейського літературного процесу. Попри наявний в українському і зарубіжному літературознавстві досвід студіювання творчості польського митця, вона зберігає свій актуальний гносеологічний потенціал. У польськомовних критичних студіях, починаючи з 1896 року, та в роботах німецьких дослідників, де з 1892 року творча спадщина С. Пшибишевського стала об'єктом вивчення, немає жодної інформації стосовно сприйняття художнього доробку письменника в Україні. Вітчизняні науковці Г. Вервес, В. Гаккебуш, Т. Гундорова, В. Лесин, І. Михайлин, В. Моренець, Є. Нахлік, С. Павличко, В. Панченко, Н. Паскевич, Ф. Погребенник, Я. Поліщук, Р. Радішевський, М. Рудницький, С. Хороб, С. Яковенко, Я. Ярема та інші, вчені української діаспори Л. Луців, О. Черненко зосередили увагу на значущості творчості письменника в українському літературному процесі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Проте специфіка рецепції творчості польського письменника Ольгою Кобилянською і Лесею Українкою не досліджувалася. А саме літературно-критична рецепція двох українських письменниць є важливим етапом в освоєнні творчого доробку С. Пшибишевського в Україні.

У п'ятому томі творів О. Кобилянської зафіксовано шість покликань на творчість С. Пшибишевського. Перша її згадка про письменника міститься в листі до Осипа Маковоя від 15 червня 1899 року, у якому письменниця наголошує на власному несприйнятті новітніх модерних творів, зокрема негативно відгукується про «De profundis» («З глибини») С. Пшибишевського, висловлює сумніви щодо непомильності власних суджень, мотивуючи їх емоційними враженнями своєї душі: «Мала-м недавно в себе Przybyszewsk'ого діла. Одне ще сяк-так читала-м, але друга річ була цілком неможлива – «De profundis». Може, знаєте? Абсолютно не могла-м то читати, душа не приймала» [Кобилянська 1963: 414]. Жіноча душа О. Кобилянської не сприймала маскулінних творів С. Пшибишевського з апологією зла, страждання та занепаду.

У листі до Ольги Франко від 22 червня 1899 року (саме в цей час творчість С. Пшибишевського була найбільш популярною в Європі) О. Кобилянська наголошує на